

Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi - Journal of Social Sciences
Cilt/Volume: 2007-2 Sayı/Issue: 15

KUMUK TÜRKÇESİ DEYİMLERİ

Erol ÖZTÜRK*

Özet

Kumuklar Kafkasya’da yaşayan bir Türk topluluğudur. Oldukça güçlü bir halk edebiyatı gelenekleri vardır. Bu çalışmada Kumuk Türkçesindeki deyimler incelenmiştir. Daibova tarafından 1973’te Mahaçkale’de yayınlanan Kumuk Tilni Kısa Frazologia Sözlüğü’nde “söz takımları” adıyla yer alan deyimler Latin harflerine aktarılmış ve Türkiye Türkçesine çevrilmiştir. Daibova’nın eserinin giriş kısmının özetiyle birlikte sunulan deyimler yapı bakımından da cümleden oluşanlar ve kelime gruplarından oluşanlar olmak üzere iki grupta ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kumuk, deyim, frazeoloji, Kumuk Türkçesi

Abstract

Kumyks are a Turkish community living in Caucasus. They have a quite strong folk literature tradition. In this study the idioms of Kumyk Turkish are examined. The idioms called “word phrases” found in *Kumuk Tilni Kısa Frazologia* dictionary published by Daibova in Mahaçkale are rewritten in Latin Alphabet and translated into Turkey Turkish. The idioms presented with the summary of introduction of Daibova’s work are structurally divided into two groups as idioms consisting of sentences and idioms consisting of word phrases.

Keywords: Kumyk, idiom, frazeologia, Kumyk Turkish

Kumuk Türkçesi deyimleri “Kumuk Tilni Kısa Frazelogyia Sözlüğü” adıyla ilk defa K. H. Daibova tarafından 1973’te Mahaçkale’de yayınlandı. Bu eser Kumuk Türkçesinin kalıp sözlerinin, Kumukça ifadeyle “söz takımlarının” toplandığı ilk çalışmadır. Kumuk Atasözleri, “*Aytıvlar va Atalar Sözleri*” adıyla ve Akay Akayev’in önsözüyle İbrahim Abdurahmanov tarafından 1983’te yayınlanmıştır. Kumuk atasözleri ile ilgili ülkemizde 2006’da iki çalışma yapılmıştır (Pekacar, Ankara 2006, Öztürk-Uyanık 2006).

Daibova, eserinde atasözlerinden farklı olarak Kumukçada kalıplaşmış başka söz takımlarını da toplamış, varyantları, antonim (zıt anlamlı) ve sinonimleriyle (eş anlamlı) birlikte Kumuk edebiyatı eserlerinden taranan cümleler içerisinde sunmuştur.

Eserde kalıp sözler (deyimler); “*birikgen, toktaşgan, gelişli söz takımları ve diğerleri*” şeklinde ifade edilerek; dilde hazır halde duran,

* Yrd. Doç. Dr., AİBÜ Fen-Edebiyat Fakültesi

söyleyişte ve yazıda bir sözü başkasına aktarırken doğruca aktarabilmek için söylemeye yarayan sözler şeklinde tanımlanmıştır (Daibova, s.3).

Daibova, eserin girişinde Kumuk halkının yüzyıllar boyunca biriktirip yaşattığı kalıp sözleri (deyimleri) şu şekilde açıklamaktadır.

1. Toktaşgan söz takımları (sratseniya): Sözlerin gerçek anlamını kaybederek yeni bir anlam kazanması biçiminde oluşunlar: Örnek olarak; “*sığır kuyruk bolmak*” sözünü alırsak bu söz takımı “birbirine takılıp yürümek” anlamında kullanılmaktadır. Burada “*sığır*”, “*kuyruk*” ve “*olmak*” kelimeleri ayrı ayrı anlamlar yüklenerek başka bir kalıp ifade ortaya çıkarmışlardır. Bu tipteki takım sözlerde kelimelerin yerlerini değiştirmek, farklı anlamlarını dikkate almak veya aralarına başka bir söz yerleştirmek mümkün olmaz. Bu sözlerin bağlanış şekilleri de özeldir. Kumukçada “*külün savurmak*”, “*gözü düşmek*”, “*cıcığın çığarmak*”, “*avzuna kirit urmak*”, “*ineden kayav izlemek*”, “*tütünün çığarmak*” gibi sözler bu yapıdadır (Daibova, s.3).

2. Birikgen Söz Tağımlar (edinstvolar): Bu grup, kalıplaşmış (toktaşgan) söz takımlarından biraz farklıdır. Kalıplaşmış söz takımlarında sözler gerçek manasının dışında kullanılırken bu gruptaki sözler hem gerçek hem de farklı manada olabilir. Mesela, “*alma satma yer tapmay*” söz takımı “*bir şeyi almaya ve koymaya yer yok*” manasında iken değişmiş manası ise; “*ayavlanmak*” korumak, esirgemek demektir. Yani kalıplaşmış söz takımları gerçek manalarını saklamazlar. Birikmiş söz takımlarında ise gerçek mana da korunmaktadır. Birikmiş söz takımlarında sözler kalıplaşmış takımlarda olduğu gibi kesin ve sıkı ilişki içinde değildir. “*Canını almak*” sözü “*savurup canını almak*” şeklinde de söylenebilir.

3. Gelişli Söz takımlar (soçotaniya): Bu sözler bağlanış şekilleri bakımından birikgen söz takımlarından farklıdır. İki ya da daha fazla söz anlamca bağlanıp söz takımı oluştursa da her biri başka sözlerle de birikebilir, bir araya gelebilir. Mesela; “*taş yürek*” söz takımındaki kelimeler başka söz takımlarında “*üstüne taş salmak*”, “*kara yürek*” şekillerinde karşımıza çıkabilmektedir. “*Kazak baş*”, “*anadan tuvganday*”, “*yuhu basmak*”, “*kepine tiymek*”, “*hakılga girmek*”, “*dosun satmak*” gibi sözler gelişli söz takımları olarak ele alınmaktadır (Daibova, s.4).

4. Kumukçada bu üç türlü söz takımı dışında başka şekillerde karşımıza çıkan kalıp sözler de vardır. Mesela; “*gözleri araltmak*” (korkmak), “*gebin kıymak*” (evlenmek) gibi. Ayrıca atasözleri de bu türlü söz takımlarındandır. “*Bir söyle eki eşit.*”, “*Tilçi yurt bozar, avuz bilgenin söyler.*” vb. (Daibova, s.5).

Takım sözler (frazeologiya) söylenen sözün manasını güçlendiren, konuşmacının ve yazanın işini kolaylaştıran sözlerdir. Her dilde değişik yapıda ve özellikte binlerce takım söz vardır. Şairler ve yazarların eserlerinde kullandıkları, kendilerine has kalıp ifadeler de dikkate alınırsa (Kumukların

halk şairleri Yırçı Kazak ve H. Anvarnı'nın bu türde kayda değer pek çok ifadeleri vardır.) bunların tamamını tespit etmek oldukça zor bir iştir.

Bu çalışmada; Türkçe anlamlarıyla verilen Kumukça söz takımları yapı bakımından bir tasnife tabi tutulmuş, kelime grubu ve cümleden oluşanlar olmak üzere iki başlıkta incelenmiştir.

Kelime Grubu Yapısında Olanlar

a) Birleşik Fiil Grubu

adam arağa girmek halk ile iyi geçinmek, halkın arasına girmek.

ah çekmek zorlanmak, zoruna gitmek

ahırsız artsız koymak çaresiz bırakmak

ak etmek 1. bir kişiye yardım edeceğini vaat edip yapmamak, zor durumda bırakmak, 2. küstürüp göndermek

aknı karadan ayırmak iyiyi kötüden ayırabilmek

al kanına yüzdürmek kötü yaralamak, çok kanını dökmek

anadan tuvğanday bolmak 1. tazelenmek, 2. kötü dertlerden kurtulmak, malsız mülksüz olmak

anasını uvuzların kusmak pek sıkıntı çekmek

ant etmek 1. beddua etmek 2. yemin etmek

ant içip, uv yalamak söz vermek, ant etmek

arasına suvukluk tüşmek tatsız olmak, uzaklaşmak

arekden bozarıp turmak içinden sevip durmak, sevdiğini söylemekten utanıp, uzaktan sevip durmak

arka tayamak birisine kendisi gibi güvenmek, zor gününde destek olacağını bilmek.

arkası bulan taş taşımak pek zorlanmak, azap çekmek

arkasından yük tayğanday bolmak basit düşünce, kaygı taşımak, hafif olmak

art bermek 1. yapılan güzellikleri unutmak, 2. tanımayan, bilmeyen olmak

artin kuvmak işi, sözü bitirmemek, tekrarlayıp durmak

artına tüşmek 1. izlemek, takip etmek, 2. birini sevip ardında dolaşmak

asday atılmak yüzüne bakıp kötü kötü söylemek, çıkışmak

at takmak birisini küçümseyen kötü ad takmak

ataşın satmak rahmetsiz, hatırsız olmak

avarası tiyemek kişiye engel olmak, engellemek, rahatsız etmek

avur gününde tabulmak zor gününde birine yoldaşlık etmek, yardım etmek

avuzğa tüşmek birisi hakkında kötü haber yayılması, dile düşmek

avzun açdırmak 1. söyletmek, 2. kızdırmak, öfkelenmek

avzun açmak 1. söylemeye başlamak, 2. bir şeye bakıp kalmak, 3. şaşırarak

avzun ciymak yersiz konuşmak

avzuna gelgen - gelgenin aytmak 1. bilip bilmeden söyleyip turmak, 2. düşünmeden söylemek

avzuna karamak 1. birisinin ne söyleyeceğine bakmak, 2. birinin söylediğine fazla ehemmiyet vermek, dinlemek

avzuna suv almak söylemeden durmak

- avzundan tüşmek** bilmeden, bir sözü ağzından kaçırmak
avzunu suvları ağızlamak bir şeyi aşırı sevmek, iştahlanmak, keyfi gelmek
ayağı yer tutmak 1. hayat bulmak, 2. onmak, büyümek
ayak tartılmak barıp turağan yerine barmayğan bolup kalmak
ayakğa turmak 1. hayat bulmak, 2. buzulan bir şeyin yeniden hayat bulması
ayıbın çaymak birinin ayıbını örtmek, güzel yanlarını göstermek
azıv basmak 1. kötü , merhametsiz konuşmak, 2. söz söyleme gücü olmayanın güce gelmesi
bal tatıtıp aşamak pek iştahlanmak, severek yemek
barmağın hapmak 1. bir işe karşı pişmanlık duymak, 2. geç olmak
baş aldatmak gereksiz şeylerle zamanını boşa geçirmek, kendisiyle ilgili şeylere bile lakayt olmak
baş almak 1. bilmek, anlamak, 2. yol bulmak
baş götermek 1. karşılık vermek, 2. cesur olmak
baş urmak 1. dilemek, 2. ricacı olmak
başı kızmak 1. pek sinirlenmek, 2. kızgınlaşmak
başı kökge tiymek sevinmek muradına ermek, üstünlük sağlamak
başı söylenmek bir kişinin insanlar arasında hakarete uğraması
başın gözün çırmamak birini aldatmak, haksız yere inandırmak, kandırmak
başın peç tutğanday etmek çok konuşup incitmek
başına arpa buday bitmek çok sıkıntılar görmek, kötü günler geçirmek
başına at tepmek 1. yaptığı işten pişman olmak, 2. düşüncesiz davranmak, akılsızca iş yapmak
başına mindirmek birisini çok şımartmak
başına oy kuymak yeni bir fikir bulmak, düşünmek
başına taş salmak 1. unutmak 2. gizlemek
başında koz sındırmak zulüm etmek, aşırı zorlamak
başından alıp koymak sarhoş olmak, akli başından gitmek
baştiginden yürümek 1. canının istediğini yapmak, 2. kendi eliyle yapan kişiye üzülmemek
bavru yarılmak pek acı çekmek, üzülmek
bavruna basmak pek sevmek, memnuniyet göstermek
bavurlu bolmak merhamet sahibi olmak, zor durumda olanları korumak, 2. anaya babaya hörmet göstermek, onları çok sevmek
bazarga salmak ortalığa atmak, halka bildirmek
bazarı gelmek 1. satılmayan malların birden satılmaya başlaması 2. kıza çok görücü gelmesi
bel buvup aylanmak iştahlı, kanlı canlı dolaşmak
bet taşlamak destek vermek, unutmak
bet yarıklık tapmak güzel iş yapıp insanları razı etmek
beterin görmek bir şeyin daha da kötüsünü görmek
beti karalmak 1. utanmak, 2. sözünde güven kalmaması
betin etmek 1. dikkat etmek, 2. hatır tutmak 3. gönlünü almak
betini suvun kaçırmak 1. kötü söyleyip hatır koymak 2. incitmek

- bir kulağından girip, birevü kulağından çıkmak** dikkatsiz dinlemek, dikkate almamak
- bolğan işe bolat bolmak** : zorluklar karşısında sabretmek
- boş til** desteksiz yalan haber
- bozarıp turmak** birisine umut bağlayıp beklemek
- börkün yer etmek** 1. insanların karşısında zor durumda kalmak, 2. kötü iş yapmak
- burnun çüymek** 1. mağrur olmak, 2. bir şeyi ya da kişiyi dikkate almamak
- burnun sukmak** gereksiz yerde işe karışmak, karıştırmak
- burnundan geltirmek** bir işi yaptığına pişman etmek
- buzulup kalmak** söyleyecek ve yapacak şey bulamamak
- can kaldırmak** ölmek üzere olan adama küçük bir lokma yedirmek, kolay sanmak
- can talaşıp aylanmak** yüreği yanık dolaşmak
- can yerinden açmak** çok acı duymak, yüreği yanmak, bozulmak
- can yerine ötmek** acıklı söylemek, içi yanmış gibi konuşmak
- canı açıtmaq** kötü hırpalamak, kızmak, bozulmak
- canın kanın ayamay** kendini korumadan, delikanlıca dolaşmak
- canın kurban etmek** bir dava uğruna kendini feda etmek
- canın uvuçuna almak** bir kaygı, bela gelecek diye korkup turmak
- canına tuvmak** bir şeyle ilgili söylenip durmak, incitmek, bezdirmek
- cıçığı bolmak** işini bilir olmak, açık göz, becerikli olmak
- cıdırına may tiymek** çok içip keyfi gelmek, sarhoş olmak
- cibinlenip getmek** 1. öfkelenmek, 2. kötü, ağır söylemek
- çaçıp koymak** eli bol olmak, cömert olmak
- çançıp söylemek** bir kişiye ağır, dokunaklı konuşmak
- çanın çığarmak** 1. aşırı yüklenmek, 2. ezip yok etmek
- çekesine çıkmak** pek kızmak, sinirlenmek
- çırağı sönmek** 1. evinin ışığı sönmek, 2. bitmek, 3. ocağı bozulmak
- çil bermek** 1. korkmak, 2. yüreğinin, muradını bildirmek
- çirelip toktamak** 1. giyinip kuşanmak, 2. kibirlenip durmak
- çola gelmek** işlerin ters gitmesi, zorla girmesi
- çonk bolup turmak** bir yerde yerleşmek, ocak olmak
- çort gesmek** birden bitirmek, durdurmak, kesmek
- çumday giyinmek** 1. baştan ayağa yeni giyinmek 2. güzel giyinmek
- çüyre aylanmak** her şeyi karıştırmak, bozulmak
- dazudan çıkmak** düşüncesiz davranmak, çirkin davranmak
- dert tüşmek** zora gelmek, içine kötülük düşmek
- didik-didik etmek** parça parça almak
- dini durus bolmak** her zaman doğruluk üzere olmak
- dunya karanı bolmak** 1. büyük zarar görmek, 2. çok üzölmek
- dunya tar bolmak** kaygılı gamlı olmak, ne edeceğini bilmemek
- dunyayı sürmek** dünyaya bağlı yaşamak
- eki butunu etin aşamak** çok yürüyüp incinmek, yorulmak
- el bulan yav bolmak** halk ile kavgasız, dostça yaşamak

- eleke seleke etmek** 1. alay etmek, 2. dolandırmak
er namusun kütme namusuna sahip olmak, korumak
esgik görmek kendinden küçük görmek adam yerine koymamak
etek çalıp aylanmak kendini kıskanmamak, utanmamak
etin aşamak 1.pek kızmak, 2. sinirlenmek
gemesi suvğa batmak 1. pişman olmak, 2. zor duruma düşmek
gen dünyası tar bolmak 1. zorluk görmek, 2. düşman sahibi olmak
gönü külemek 1.alay etmek, hafife almak, 2. horluk getirmek
gönün almak 1.birinin sıkıntısına ortaklık etmek, 2. bir kişiye yardım etmek
gönün çığarmak istenmeyen şeyi yapmak, incitmek, bezdirmek
göz araltmak 1.acılı olmak 2. hayret etmek
göz salmak hoşlanmak, beğenmek, sevmek
göz tiymek bahane olmak
göz yummak 1. ölmek, 2. görmeyen işitmeyen olmak, olaylara gözü kapalı olmak.
gözden taymak 1.unutulmak, 2.saygıdan itibardan düşmek
gözlerine kan savmak 1 zor durumda kalmak, 2. görmek istemediği kişi karşısında sinirinden gözlerinin kararması
göznü bebeyi yimik saklamak pek sıkı korumak, esirgemek, sevmek
gözün aşğa satmak doyumsuz olmak, yemeyi içmeyi çok sevmek
gözünde oğu bolmak öfkesinden öldürecek olmak
gözüne may bitmek 1. zengin olmak, 2. gururlu olmak, kimseyi tanımaz hale gelmek
hakıbalık bolmak 1. akıl bali olmak, büyüme, 2. akıllanmak
hakılın almak her zaman birinin hakkında düşünüp durmak
hakılın tot basmak 1.çok yaşlanmak, 2. akıldan mahrum olmak
halallik almak 1. helallik almak, 2. ana babasından razılık almak
hankıp getmek 1. tamahlanmak, 2. bir şey için yanıp tutuşmak
hankusun çığarmak çok durmak, beklemek
hapğa dap kalmak selamını almak, elini öpmek, tokalanmak
haplap turmak çok konuşmak, düşünmeden söyleyip turmak
hav almak 1. savaşmak, kavga etmek, yapışmak, 2. bir şeyden pay almak
hır tutup kalmak doğru da olsa yanlış da olsa söylediğinde ısrarcı olmak
hırın bermek 1. başını çevirmek, ilişkiyi kesmek 2. ilgisiz olmak
hitanı kurumak kökü kurumak, kırılmak, ölmek
hızına salmak 1. geri çevirmek, kovalamak, 2. razı olmamak
hızına düşmek yoravun, yolun belgisin tapmak, yürüdüğü yolun hakkını vermek
hızında turmak konuşmada kimsenin kalbini kırmamak
hoşuna gelmek hoşlanmak, keyfi gelmek, razı olmak
içi güymek acı çekmek, içi yanmak
içi kıçirmek pek acıkmak
ilininip kalmak söylediğinin ardında dolanıp durmak, karışmak
imanğa gelmek 1. inanmak, 2. razı olmak, 3. tabii olmak

- ineden kayav izlemek** bahane bulmaya çalışmak
irisğısı bitmek ölmek, ayrılmak, rızkı bitmek
işi çola tüşmek işi bozuk olmak, ters olmak
iyislep yürüme nerde ne olduğunu bilmek, yolu doğrultmak, hizayı bulmak
 (hızarlamak)
keçeli kızmak pek sinirlenmek, iyice kızmak
kert etmek 1. sözünde durmak, 2. ne olursa olsun söylediğini yapmak
kim bildi etmek 1. yok etmek, 2. gizlice öldürmek
kisege tartmak kendisi için kaygılanmak
kitiri çıkmak 1.kötüleşmek, 2. kötü görünmek, 3. miskin görünmek
kökge atılıp, yerge tüşmek bir şeyler yapmak için uğraşıp durmak
kökge çığarmak çok övmek
köründen hurt çöplemek ölünceye kadar unutmamak, sır gibi saklamak
küy çalmak birisi ile görüşmeye, yakın olmaya çalışmak, etrafında dolaşmak
lah etmek kovalamak, yok etmek, kayıp etmek
lam bolup kalmak 1. durup kalmak, 2. dinlemek, sessiz kalmak
mahdi tuvmak çoktan beri beklenen işin olması ya da beklenen kişinin gelmesi
nasibi alça turmak 1. işi yürüme, söylediği olmak, 2. nasipli olmak
oram (oramda) kalmak 1. kimsesiz, yalnız kalmak, 2. yetim kalmak
otdan gölek giymek birden pek heyecanlanmak, üzölmek
ot-yalın bolmak çok kızgın hale gelmek
ölü sanlı bolmak yaralanıp ölü gibi olmak, ölüm dercesine gelmek
ömürün otğa yakmak 1. eşinden ve evinden memnun olmamak 2.yalnız çocuklar için yaşamak, ömrünü ateşe yakmak
örge çüymek gururlanmak, itibarlanmak
pata - purhun çığarmak 1.çok zarar vermek,yıldırmaq
payın almak vurana vurmak, vuranla vuruşmak
puntsaday bolmak çok doymak
kanı taşımak pek öfkelenmek
kanın sormak 1. zulüm etmek, 2. birini sıkıntıda yaşatmaq, 3. bir kişinin her şeyini almak onu zor durumda bırakmaq
kap etmek olur olmaz düşünceler söylemek, hayaller kurmak
kakmağanday buzulmak pek çaresiz olmak, ne edeceğini bilmeden kalmak
kara kanın kusmak kinlenmek, kin kusmak
kara korkuvar bermek çok korkutmaq
kara teğenek bolup çançılmak kötü, acı sözler söylemek
kara yürek 1. namertlik, 2. namert adam, birisine kötölük eden adam, taş yürekli
karğay turup, karnın göpdürmek çok beddua etmek, kötü beddua etmek
karışıp kandala bolup kalmak söylediğinden caymamak, dönmemek
karnı kaynamak çok kızmak, üzölmek, heyecanlanmak
kazıkday katıp kalmak 1. durduğu yerde kalmak, 2.kazık gibi dikilip kalmak
kıldan (kıl) kalmak incecik kalmaz, biraz kalmak
kıluna tiymek bir insanın istemediği şeyi söylemek ya da yapmak

- kık dep erişip turmak** dere olsa da düz olsa da kendi değini yapmak, kararında kalmak
- kırğıy çüymek** kendinden arta kalan şeyin olmaması, geride bir şey bırakmamak
- koldan (kol) bolmak** insanların eline düşmek, elden ele geçmek
- koldan çığarmak** elden çıkarmak, bir şeysiz kalmak
- koldan iş gelmey düşünmekle, üzülmele birlikte bir şey bir şey yapamamak,** elden bir iş gelmesi
- kolundan gelegenin etmek** elinden geleni yapmak, becerebilgidiğini yapabilmek
- kulağı turmak** bir kişi ya da haber beklemek
- kulağın yayıp tınlamak** iyi dinlemek
- kulağına çalınmak** birinden bir şey işitmek
- kulak asmak** dinlemek, ciddiye almak
- kulak salmak** umut etmek, bákıp durmak
- kurulup kalmak** çok söylemek, bir söylediğini çevirip bir daha söylemek
- kuyu kazmak** birisine kötülük düşünmek
- sal bolmak** ölmek
- sene mene çıkmak** kötü söylemek, tartışmak
- sın taş bolmak** korkudan kas katı kesilmek
- sıpatı kaçmak** korkudan yüzü sararmak
- silegeyleri akmak** bir şeyi aşırı sevmek
- söğüp elekdey etmek** birine pek yaman sövmek
- sulah yutğanday bolmak** yok olmak
- suma tayak** zavallı, fakir, bir şeyi olmayan adam
- suv tökgendey suvutmak** insanların arasının bozulması
- suvlu kiyiz etip urmak** 1. ayıpları ortay çıkarmak, 2. kötü söylemek, söz taşımak
- suvuk salkın karşılamak** soğuk karşılamak
- şerin anlatmak** işi hakkında söylemek, bildirmek
- şirtına biyimek** birinin söylediğini söylemek
- şibir gübür etmek** 1. fısıldeşmek, 2. söyleşmek
- talayına taş yavmak** nasipsiz olmak
- tamak tazalamak** 1. yemeye hazır olmak, 2. bir şeyi almak için umutlu olmak
- tamurun yok etmek** 1. kökünü kesmek, 2. ocaktan, tuhumdan bir şey bırakmadan yok etmek
- taş gesekdey bolmak** 1. evini eşiğini sıkı tutan işlerini yürüten olmak 2. katı olmak
- tep teğiş bolmak** 1. üstüne vazife olmayan işi yapmak, 2. gereksiz işlere karışmak
- terisin sıdırmak** 1. zulüm etmek 2. varını yoğunu çıkarıp almak
- ters gözden karamak** yan gözle bakmak, sevmemek
- teşilip çıkmak** 1. birden söylemek, 2. birden bilinip kalmak

- til bermek** 1. birine bir şeyi nasıl yapacağını öğretmek, 2. bir kişi hakkında kötü şeyler söylemek
- tili çeçilmek** 1. çok konuşmak, 2. konuşmayan kişinin birden bire dilinin çözülmesi
- tili tutulmak** 1. söyleyememek, 2. söyleyecek şeyi olmamak
- tilini uçunda bolmak** 1. aklına gelmeye az kalmak 2. bir şeyi her zaman söyleyip durmak
- tiş urmak** katılmak, tartışmak, incitici konuşmak
- tişleri kıçımak** bir şeyi söylemek için aceleci olmak
- toğas bolmak** engellemek, mani olmak
- tot basmak** 1. unutulmak, 2. gereksiz olmak
- töbesinde ağaç yarmak** birini rahatsız etmek, canının istediği şeyi yapmak
- töbesine mindirmek** şımartmak, istediğini yaptırmak
- töründe oynaklamak** güvenip, makamında yaşamak
- tük-tüğü ere turmak** bir şeyden çok korkmak, titremek
- türtüp soğup söylemek** kötü, dokunaklı söylemek
- tütünün çığarmak** yok etmek, dibinden sökmek
- tüyüp hunduzun çığarmak** iyice dövmek
- ullu yerge çığarmak** küçücük bir şeyi büyütme, ho hoy etmek
- umutları çört kırılmak** muradına erememek, isteğine kavuşamamak
- urlap urlap karamak** 1. akılsızca bakmak 2. gizli gizli bakmak
- uv talkın bolmak** pek yorulmak, dalmak, incinmek
- uyalıp yerge girmek** utanmak, utancından yerin dibine girmek
- uyasına suv girmek** hayatı yıkılmak, evi barkı dağılmak
- uzun kulaktan eşitmek** 1. uzaktan duymak, 2. birinden birine söylenip gelen şeyi duymak
- üstün yabıp koymak** ortaya çıkarmak, gizli yerden çıkarmak
- üstünde turmak** iyi korumak, aziz tutmak, üstünde durmak
- üyü yığılmak** hayatı bozulmak, dertli gamlı olmak
- yahu sınımak** namusuna dokunmak, kötü konuşulan bir iş yapmak, itibar kaybetmek, horlanmak
- yala yapmak** iftira atmak, birisinin söylemediği sözleri söylemiş gibi anlatmak
- yan tartmak** birisini yakalamak, yanını tutmak
- yanıdan tuvğanday bolmak** yeniden doğmuş gibi olmak, sağ olmak
- yanurdan kaçıp, çorğağa tüşmek** bir beladan kurtulmak isterken bir başkasına tutulmak
- yar salıp akırmak** pek bağırarak, yüksek sesle konuşmak
- yarası yanırmak** yarası deşilmek, çektiği zorluklar göz önüne gelmek
- yayılp kalmak** 1. bakacak kimsesi kalmamak, 2. fazla olmak
- yazıv yazılmak** nikahı kıyılmak, karı koca olmak
- yedley bolup barmak** pek hızlı gitmek, yel gibi gitmek
- yelkesine minmek** birinin dalına binmek, zulüm etmek
- yenip bolmak** 1. bekletmek, 2. dinletmek
- yer görmek** 1. olduğundan düşük görmek 2. değerini düşürmek, ucuzlatmak 3. değersiz etmek

yer yutğanday bolmak yok olmak, kaybolup gitmek
yetti ölçep, bir gesmek yapacağı işi iyice düşünüp yapmak
yok yoyun bolmak yok olup gitmek, silinmek
yol açmak 1. yol yordam göstermek, engel olmamak, 2. gidilmeyecek yeri gidilecek yapmak
yol karamak şimdi gelir, hemen gelir deyip, umutla birinin yolunu gözlemek
yol salmak bir yere çok sık gidip gelmek, yol eylemek
yol taşlamak her zaman gittiği yere gitmez olmak, uzaklardan dolanmak
yoldan çıkmak 1. ters iş yapmak, 2. düşüncesiz davranmak
yolğa yibermek 1. düşüncesizlik etmek, 2. cahilce davranmak, hatır gönül bilmemek
yoruk etmek namus, edep etmek
yüregi cıvırlamak 1. yüreği çarpmak, 2. sevinmek
yüregi çeçilmek işi kolay olmak, içi rahatlamak
yüregi çığıp barmak heyecanlanmak, telaşlanmak
yüregi ısınmak 1. bir kişiye, bir şeye yüreği ısınmak, 2. sevmek
yüregi şeker gemirmek 1. akla güzel, tatlı düşünceler gelmesi, 2. sevinmek
yüregi tavday bolmak pek sevinmek, mağrur olmak
yüregi yanmak kaygılanmak, endişelenmek, üzülmek
yüregin ulla tutmak güçlü olmak, ümitli olmak
yüreginde ot yakmak kaygılanmak, üzülmek
yüregine girip kalmak 1. birine ısınmak, 2. sevmek
yüreği tolmak 1. pek kaygılanmak, üzülmek, 2. ağlayası gelmek
yürek salıp turmak bekleyip, gözleyip durmak
yürekge çiylik gelmek inanmamak, şüpheye düşmek
yürürük bolmak pek hızlı olmak, aceleci olmak
yüz kurannı habarın ohumak çok söylemek
yüzü kara bolmak utanmak, yapılmaması gereken şeyi yapmak
zar çekmek 1. zorlanmak, 2. ağrıdan incinmek
zurnay sokmak düşüncesiz davranmak, boş, yalan haberleri söylemek

b) Edat Grubu

accalğa talav yimik birdenbire, anında, aniden
atın aytğanda at yimik birisi hakkında konuşulduğunda o kişinin o anda içeri girmesi
barmakğa çırmama çüpürek çakı çok az şey
eşey koşay yimik birbirinden ayrılmayan kardeşler gibi
homuzsuz toy yimik tatsız, sıkıcı, manasız hayat gibi, çalgısız düğün gibi
it tiygen aşday iğrenç olmak, tiksinmek
kara çavke yimik aşırı kalabalık
öksüznü kalaçiday bir az şey, azıcık, öksüze verir gibi
süzme turağan zat yimik donuk, acılı duran adam gibi
umutlar tav çakı ulu umutları, planları olmak
yaman günü bulan pek, katı, güçlü

yarağa balham salganday iyileşmiş rahatlamış gibi

c) Sıfat Tamlaması

aç göz gözü aç, her şeyi kendi için düşünen
 aççı sıpat azgın çehre, kötü niyetli
 aççı söz kötü söz
 ağaç at 1. büyük, 2 saçma sapan, abuk subuk 3.pek zayıf
 altın top 1. çocuk, bebek, 2. afacan çocuk
 avur ayak bereketsiz, faydasız adam
 bir kıl tek, haysiyetli adam
 biş papay 1.beceriksiz adam, 2. boş boş duran, bir iş yapamayan adam
 can ayırmas yuvuklar can dostlar, iyi günde kötü günde birlikte olan kimseler
 çırdı kıyımayğan taş halk arasına girmeyen adam
 çirik yımirtğa sağlıksız adam
 çöp de tüşgül zat çok az şey, hesaba alınmayacak kadar az
 çüme baş anlayışı kıt, akılsız adam
 çüpürek baş kadın kişi
 dört göz gözlük takan adam
 eleduğay erkek kaz erkek çocuklarla oynayan kız çocuğu
 etse bolur davalar ne muratla yapsa bulur,
 gönü şat 1. huzurlu olmak, 2. yaşamı güzel olmak
 hak yürekden 1. kalpten, 2. sevgi ile
 haksız karğış 1.haksız beddua, 2. günahsız insana beddua etmek
 harakı yuvuk rakı dostu, geçici dost
 itden tuvğan it itden doğan it
 kara gün zor kaygılı gün
 karğa balası appahım hekese yavrusu güzel
 kırpıv giygen adam er kişi
 ölegen accal ! hayret etmek
 saylağan sazğa çok güzelini aryan kötüye kalır
 taka baş akılsız adam
 tartsa yırtılağan yeri zor günde bulunacak adam, çok yakın dost
 taş yürek 1. katı yürek, 2. acımasız, merhametsiz adam
 taza yürek 1. yüreğindeki yansıtan, 2. açık yürekli
 tili tatlı güzel konuşan adam, tatlı dilli
 tük çakı zat da 1. bir şey de yok, 2. bir iş de beceremez
 tülkü tokalaş birden, yok yerden büyük zarar görmek
 üç avuz cuvap az sözle cevap vermek
 üy giyev iç güveyi, çekinen kişiye söylenen söz
 yabağılı yamantay kolay olamayan, itici, cazip olmayan şey
 yalnız terek adamsız, kimsesiz adam
 yaralı kaban sabırlı, güçlü kişi
 yenil adam tez kızan sabırsız adam

d) İsim Tamlaması

atasını tuvğanı yakın, akraba, aynı atadan doğan
ayak üstde 1.yola çıkmak üzere, 2. acele bir iş üstünde
bir kalkını tübünde birçe, bir yerde yaşamak
çıt yanı 1.çok yeni, 2. tap taze
dullu dünyanı zati çok şey
tirmençini suv derti herkes kendi derdini düşünür, değirmencinin derdi sudur
ulanlanı özegi her işi beceren, tam yiğit oğlan
uzun söznü kışğası kısacası
yok unnu kalaçı 1. az şeyden olan şey 2.minicik, küçük adam
yürekni yaraları yürek yarası, zorluk, sıkıntı

e) Kısaltma Grubu

avuzğa boş 1. her bildiğini söyleyen, boş konuşan 2. içinde sır saklayamayan
adam.
ayağı at, kolu kamuçu insanın güçlü zamanı, cahil zamanı
gözü yolda birini gözleyip durmak, ümitle beklemek
hazır aşğa bismilla kendi çalışmayıp hazıra konmak

f) Sıfat-fiil Grubu

bir hamurdan başğan bir gibi, çok benzer
bizge karanı açık olmayan, bilmesi zor, anlamak çetim
cin kakğan 1. cin çarpmış, 2. şaşırılmış, mecnun olmuş
kir konmağan 1. taze, 2. ere varmamış
saklağanını sakalına birisinin büyüttüğü çocuğun yaman çıkması
tereği iyelmegen sağlam duran, ağacı eğilmemiş, yaşlı olsa da gücü yerinde
olan
tuhum azdırğan bir ortam içinde en kötü durumda olan, takımı bozan,

g) Zarf-fiil Grubu

eki ayağın bir çarıkğa da suğup bir kişiyi zorlamak, ecele ettirmek, çaresiz
bırakmak
göz yumup, göz açğınça pek tez, birden
içki içindegin çıkarıp sarhoş kişinin içindeki her şeyi söylemesi
itden alıp, itge salıp 1.çok çiğnemek, incitmek, 2. horlamak, hor görmek
sah-sah etip gözlerin kötü bakmak, acılı bakmak
sakalın çan başğınça epeyce uzak zaman
tükürük kuruğunça pek çabuk

h) Diğerleri

hasılı kalam kısacası, ahırda, en sonunda
vassalam - vakkalam şununla bildiririm anlamında son söz

Cümle Yapısında Olanlar

ağına karasına karamaylı ardına önüne bakmamalı, ağına karasına bakmamalı
alahğa amanat boluğuz Allah'a emanet ol

allah alğır yok ol

allah özü bilsin Allah bilsin, değer bilmez, kıymet bilmez

allah razı bolsun razılık bildirmek

allah saklasın bir şeyden korkmak, Allah korusun

alma salama er tapmay pek esirgemek, çok sevmek, aşırı değer vermek

ana börüler talasın yok olsun, kökü kurusun

ana göngü balada, bala göngü havada ananın varı yoğu çocukları

anannı sütünden de halal bolsun helal etmek, razılığını bildirmek

arbasın ari tartısın uzakta dursun, gelmesin

atannı yurtu yılağır büyük belaya uğra

avzun açsa, öpkesi görüne pek zayıf,

avzuna ot tiyemen bal tiysin azlına bal değsin, güzellik gör

avzundağı sarısı taymağan 1. genç, çocuk, bebek, 2. hayatın kaç bucak olduğunu bilmeyen

ayağı yer tutmay pek sevinen, aşırı sevinen

ayağın başın tanımay 1.pek şarhoş, 2.pek çok dolaşan

aytsan sözün örçüy söyleyen bir türlü söylemesen bir türlü

balanı balası baldan da tatlı evladın evladı baldan da tatlı

bay yiligi tatımas zengin kişiden kimse hayır görmez

bebey bahana abay hop bir şeyi bahane edip bir şeyi alıp yemek

bir kulağı yok aklına bir şey gelmez, hiç bir şeyden haberi yok

birev etgen birevde kalmay kişinin yaptığı yanına kalmaz

birevlege yav sokta, birevlege kan sokta birilerine güzellik birilerine kötülük

biri göz biri kaş birbirini sevip tatlı yaşamak

birni berip ekini ala bir verip iki alan, kendini düşünen

bizge de tuvar bir gün eninde sonunda bize de gün doğar

bugün sağa, tanala mağa hayatta iyilik de kötülük de var, bu gün san yarn bana

canı çığıp bara 1. korkudan canı çıkacak olmak, 2. aceleci olmak

carlı cahannemge tüş ne istersen onu yap, istediğin gibi yap

cıcığı yok 1. tadı, tuzu yok, 2.hüneri yok.

çöbüne tüşgen çöpüre aşar 1.zora düşen her şeyi yapar, 2. başa bir bela gelse, kurtulmak kolay olmaz

dört yarılсан da ne kadar zorlasan da

dunyadan toymay gözü doymaz

dunyağa sıymay 1.pek gururlu, 2. yapılan işe , söylenen söze ho hoy edip duran

ebi sanı yok ucu bucağı yok, sayısı belli değil.

ebin tabıp bolmay 1.hesapsız, 2.ne yapacağını bilmemek

eçki aşagannı başında ot yanar haram yiyenin başında ateş yanar, hırsızlık nasıl olsa ortaya çıkar

eki yuhlap bir tüşümde de yok bir mesele hakkında düşüncesi olmamak, hayali de yok

elçiğe ölüm yok arada yürüyen adamın günahı yok, elçiye zeval yok
elivaşına çıkğır hayrını görme
elni avzu elekdir 1. halkın bildiği şeyi saklamak zordur, 2. insanlar bir bahane
bulsa her şeyi söyler
etme bilgen ebin tabar bir şey yapan kişinin yaptığı işin arkasında durması,
kendi ayıbını kapatmayı becermek
ezivünden girip, eteginden çığa birisini güzel sözlerle etkilemek, aldatmak,
altından girip üstünden çıkmak
gazı yok keyfi, tadı yok
görüşgünçe gün yahşı bolsun sağ olun esen olun
gözge turtse göz görmey pek karanlık, bir şey de bilinmiyor, anlaşılıyor
gözün göz görsün pek güzel, aşırı güzel
güçden salğan göznü nuru bolmas kişi isteyerek yapmazsa o işte fayda yok
güçge töre yok güce engel yok, kim güçlüyse o yaşar
habardan hinkal yahşı sözü bırakıp iş yapmak daha güzel
hadirgün tuvğur kadir günde doğ, işin yolunda gitsin
hucu kalğır bozul, dağıl
içinde canı kalmadı iyice korktu, içinde canı kalmadı
iş sen aytağan yerde tügül 1. bir şey için çok geç kalmak 2. iş işten geçmek
it aşasın tatsız tuzsuz yapılan iş
it itliğin eter it itliğini yapar
it kuyruğun gesege amırac bolur it kuyruğunu kesene sevgili olur, iyi
davranır
itden süyek alğanday 1. birisinden borcunu zorla almak, 2. çekip çıkarıp
almak
itge urma tayağı yok pek fakir, yoksul
itim inansın sağa inanılmayacak bir olay
kabağına kara karğa konmay bir yer durmaksızın gelip gitmek
kalmasın alay çok önemli bir şey değil
karasan, gün görüne pek zayıf
kayda aş onda baş güzel yemek yemeyi seven adam
kazandan çolpu çakı da çıkmay biri birinden ayrılmamak, hep birlikte
olamak, kazanda kepçe gibi olmak
kepin buzmay aklına bir şey getirmez, keyfini bozamaz
kızdırma bezzek tutsun acıya düş, incin
kırpık kakmay 1. korkmamak, 2. uyumamak
korkğanğa koş koş bir şeyden korkunca her şeyden korkmak
köpge sora, göngündegin et yapacağın işi iyice düşünüp yap
kuturğan it de girmes kudurmuş it de girmez, çok kötü, iğrenç
menden ayıp tapma 1. son fayda yok, 2. korku vermek
molla özüne yol tabar her şeyde bir hile bulup işi kendi çıkarına uydurmak
nah da bilmey bir şey anlamaz, bilmez
namazın yok busa, avzuna da alma bir kişiyi yüksek görmek, ona itibar
etmek

ne başını avrutayım kısaca söyleyeyim, hasılıkelam
 neçe suv eniş ağar köprünün altından çok sular geçer
 nohratğa da sanamay hafif görnek, ucuz görmek
 onda tiysin mağa göz inamsızlık etmek, gücü yetmez deyip durmak
 ot tüşgür zor durumda söylenen beddua, ateş düşsün
 otdan yalınğa tüşgendey büyük kötülük etmek
 ökteklikinden yarılıp bara pek gurulu adam, kibirinden yarılacak
 ökteklikni artından horluk yürür kibirin ardından kötülük yürür
 ölegen ot çakı tartına pek sevmemek, pek korkmak, çekinmek
 önesi yok sönesi düşünceli değil de düşüncesizle beraber
 özü giççi busa da işi ulla kendi küçük işli büyük
 özüm degen gözümdür ne var ne yok kendine almak, her şeyi kendisi için
 sevmek
 sabur tübü sari altın her işte sabır güzel, yapılacak işi düşünüp yapmak gerek
 sağa bişmey busa, mağa da güymey sana tasa değilse bana da değil
 san etmey bir şey de hesaplamaz, hesap yapmaz
 sen beregen ant yok yalan söylemenin anlamı yok
 sen sav, men salamat 1. işimiz bitti, 2. sen sağ ben selamet
 seylep bolmayğan soğup kaçar yakışksız şeyleri söylemek, ters söylemek
 sözden söz tuvar her bir kişiye göre söz var, sözden söz doğar, sözün sonu
 gelmez
 sütge avzu bişgen suvnu üfürüp içer bir yanlış yapan bir daha çok dikkatli
 olur
 tama tursa, taş da çartlay bir şeyi çok söylersen insan inanmak zorunda kalır,
 taşa vursan taş çatlar
 taya taşlasa , tüşme yer yok kalabalık, çok adam toplanmış
 tilim barmay birisine kötü söz söylemeye dilim vamaz
 tişi tırnağı bulan yabuşa dişiyle tırnağıyla çalışan, gayret eden
 tişi tişine tiymey soğuktan ya da korkudan çenesi titreyen adam, dişi dişine
 değmez
 tuluğuna sıymay şişman, çok semiz
 uçdu güydü yok oldu
 ulla kıyın gelgir büyük belaya uğra *beddua*
 ulla kızını da, giççi kızını da toyu bir büyük işe de küçük işe de hazırlanmak
 aynı
 uyada görgeenin uçğanda eter küçüklükte ne gördüyse büyüyünce de onu
 yapar
 üyün yığılmasın evin yıkılmasın, güzellik olsun
 üyüne buday yavğur 1. bolluk olsun, 2. güzellik olsun
 vacur vucur bolup kaldı 1. çok olmak, 2. her şeye bulaşık kalmak, 3.
 kavgaya düşmek
 vöv atannı yurtuna 1. şimdi ne yapmak gerek ! 2. büyük şaşkınlık, 3.
 çaresizlik
 ya pal ya propal olacak olur
 yanın salıp yatmay rahatlayamamak, durmadan dinlenmeden çalışmak

yelkenni görgende görersen bu zamanda da görmezsen ne zaman göreceksin
yer başlı bolğur yok ol
yerde yatmas unutulup kalmaz
yerin yerligin koymay kötü söz, küfür söyler
yolğa sıymay işe yarayacak şey değil, sabredilecek iş değil.
yuvuk da etmey 1. iyi iş görmez, 2. razı olmaz
zaman kurusun beklenmedik zamanda gelmek

Türkiye Türkçesiyle Ortak Kullanılanlar

aç göz gözü aç, her şeyi kendi için düşünen
adam arağa girmek halk ile iyi geçinmek, halkın arasına girmek.
ah çekmek zorlanmak, zoruna gitmek
ahırsız artsız koymak çaresiz bırakmak
alahğa amanat boluğuz Allah'a emanet ol
allah özü bilsin Allah bilsin, değer bilmez, kıymet bilmez
allah razi bolsun razılık bildirmek
allah saklasın bir şeyden korkmak, Allah korusun
anannı sütünden de halal bolsun : helal etmek, razılığını bildirmek
arka tayamak birisine kendisi gibi güvenmek, zor gününde destek olacağını
bilmek
arka tayamak birisine kendisi gibi güvenmek, zor gününde destek olacağını
bilmek
arkası bulan taş taşımak pek zorlanmak, azap çekmek
artın kuvmak işi, sözü bitirmemek, tekrarlayıp durmak
artına tüşmek 1. izlemek, takip etmek, 2. birini sevip ardında dolaşmak
at takmak birisini küçümseyen kötü ad takmak
atasın satmak rahmetsiz, hatırsız olmak
avuzğa tüşmek birisi hakkında kötü haber yayılması, dile düşmek
avzun açdırmak 1. söyletmek, 2. kızdırmak, öfkelenndirmek
avzun açmak 1. söylemeye başlamak, 2. bir şeye bakıp kalmak, 3. şaşırarak
avzuna karamak 1. birisinin ne söyleyeceğine bakmak, 2. birinin söylediğine
fazla ehemniyet vermek, dinlemek
avzuna suv almak söylemeden durmak
avzundan tüşmek bilmeden, bir sözü ağzından kaçırmak
avzunu suvları ağzırmak bir şeyi aşırı sevmek, iştahlanmak, keyfi gelmek
barmağın hapmak 1. bir işe karşı pişmanlık duymak, 2. geç olmak
baş almak 1. bilmek, anlamak, 2. yol bulmak
baş urmak 1. dilemek, 2. ricacı olmak
başı kökge tiymek sevinmek muradına ermek, üstünlük sağlamak
başı kökge tiymek sevinmek muradına ermek, üstünlük sağlamak
bavru yarılmak pek acı çekmek, üzölmek
bavruna basmak pek sevmek, memnuniyet göstermek
beterin görmek bir şeyin daha da kötüsünü görmek
bozarıp turmak birisine umut bağlayıp beklemek

- burnun sukmak** gereksiz yerde işe karışmak, karıştırmak
burnundan geltirmek bir işi yaptığına pişman etmek
buzulup kalmak söyleyecek ve yapacak şey bulamamak
can yerine ötmek acıklı söylemek, içi yanmış gibi konuşmak
canı açıtmaq kötü hırpalamak, kızmak, bozulmak
canın kanın ayamay kendini korumadan, delikanlıca dolaşmak
canın kurban etmek bir dava uğruna kendini feda etmek
canın uvuçuna almak bir kaygı, bela gelecek diye korkup turmak
çirik yumırtğa sağlıksız adam
didik-didik etmek parça parça almak
dini durus bolmak her zaman doğruluk üzere olmak
dört göz gözlük takan adam
dunya karanı bolmak 1. büyük zarar görmek, 2. çok üzölmek
dunya tar bolmak kaygılı gamlı olmak, ne edeceğini bilmemek
dunyayı sürmek dünyaya bağlı yaşamak
eki ayağın bir çarıkğa da suğup bir kişiyi zorlamak, acele ettirmek, çaresiz bırakmak
elçiye ölüm yok arada yürüyen adamın günahı yok, elçiye zeval yok
esgik görmek kendinden küçük görmek adam yerine koymamak
gemesi suvğa batmak 1. pişman olmak, 2. zor duruma düşmek
gen dünyası tar bolmak 1. zorluk görmek, 2. düşman sahibi olmak
gönün almak 1. birinin sıkıntısına ortaklık etmek, 2. bir kişiye yardım etmek
göz tiymek bahane ölmek
göz yummak 1. ölmek, 2. görmeyen işitmeyen olmak, olaylara gözü kapalı olmak.
göz yumup, göz açgınça pek tez, birden
göznü bebeyi yimik saklamak pek sıkı korumak, esirgemek, sevmek
gözü yolda birini gözleyip durmak, ümitle beklemek
hakıbalık bolmak 1. akıl bali olmak, büyümek, 2. akıllanmak
hakılın almak her zaman birinin hakkında düşünüp durmak
hasılı kalam kısacası, ahırda, en sonunda
hazir aşğa bismilla kendi çalışmayıp hazıra konmak
içi güymek acı çekmek, içi yanmak
ilinip kalmak söylediğinin ardında dolanıp durmak, karışmak
imanğa gelmek 1. inanmak, 2. razı olmak, 3. tabii olmak
it itliğin eter it itliğini yapar
itden tuvğan it itden doğan it
kara gün zor kaygılı gün
kara gün zor kaygılı gün
kara yürek 1. namertlik, 2. namert adam, birisine kötölük eden adam, taş yürekli
kılına tiymek bir insanın istemediğı şeyi söylemek ya da yapmak
koldan çığarmak elden çıkarmak, bir şeysiz kalmak
koldan iş gelmey düşünmekle, üzölmekle birlikte bir şey bir şey yapamamak, elden bir iş gelmesi

- kolundan gelegenin etmek** elinden geleni yapmak, beceremediğini yapabilmek
kökge atılıp, yerge tüşmek bir şeyler yapmak için uğraşıp durmak
kulağın yayıp tınlamak iyi dinlemek
kulağına çalınmak birinden bir şey işitmek
kulak asmak dinlemek, ciddiye almak
kurulup kalmak çok söylemek, bir söylediğini çevirip bir daha söylemek
ne başını avrutayım kısaca söyleyeyim, hasılıkelam
otdan gölek giymek birden pek heyecanlanmak, üzülmek
ömürün otğa yakmak 1. eşinden ve evinden memnun olmamak 2.yalnız çocuklar için yaşamak, ömrünü ateşe yakmak
ömürün otğa yakmak 1. eşinden ve evinden memnun olmamak 2.yalnız çocuklar için yaşamak, ömrünü ateşe yakmak
sen sav, men salamat 1. işimiz bitti, 2. sen sağ ben selamet
taş yürek 1. katı yürek, 2. acımasız, merhametsiz adam
taza yürek 1. yüreğindeki yansıyan, 2. açık yürekli
tili çeçilmek 1.çok konuşmak, 2.konuşmayan kişinin birden bire dilinin çözülmesi
tili tatlı güzel konuşan adam, tatlı dilli
tili tutulmak 1. söyleyememek, 2. söyleyecek şeyi olmamak
tilim barmay birisine kötü söz söylemeye dilim vamaz
tilini uçunda bolmak 1. aklına gelmeye az kalmak 2. bir şeyi her zaman söyleyip durmak
tirmençini suv derti herkes kendi derdini düşünür, değirmencinin derdi sudur
töbesine mindirmek şımartmak, istediğini yaptırmak
umutları çort kırılmak muradına erememek, isteğine kavuşamamak
umutları çort kırılmak muradına erememek, isteğine kavuşamamak
uyalıp yerge girmek utanmak, utancından yerin dibine girmek
uzun söznü kısğası kısacası
üstünde turmak iyi korumak, aziz tutmak, üstünde durmak
üyü yığılmak hayatı bozulmak, dertli gamlı olmak
vassalam - vakkalam *şununla bildiririm* anlamında son söz
yanıdan tuvganday bolmak yeniden doğmuş gibi olmak, sağ olmak
yanurdan kaçıp, çorğağa tüşmek bir beladan kurtulmak isterken bir başkasına tutulmak
yarağa balham salganday iyileşmiş rahatlamış gibi
yedley bolup barmak pek hızlı gitmek, yel gibi gitmek
yol açmak 1. yol yordam göstermek, engel olmamak, 2. gidilmeyecek yeri gidilecek yapmak
yoldan çıkmak 1. ters iş yapmak, 2. düşüncesiz davranmak
yolğa yibermek 1. düşüncesizlik etmek, 2. cahilce davranmak, hatır gönül bilmemek
yüregi isinmek 1. bir kişiye, bir şeye yüreği ısınmak, 2. sevmek
yüregi yanmak kaygılanmak, endişelenmek, üzülmek
yüregin ulla tutmak güçlü olmak, ümitli olmak

yüreginde ot yakmak kaygılanmak, üzülmek
yürekni yaraları yürek yarası, zorluk, sıkıntı
yüzü kara bolmak utanmak, yapılmaması gereken şeyi yapmak

KAYNAKLAR

- K. H. Daibova, Kumuk Tinli Kısga Frazeologiya Sözlüğü, Mahaçkale 1973.
A. Bican Ercilasun, Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri, Ankara 1993.
Çetin Pekacar, Kumuk Türklerinin Atasözleri, Ankara 2006.
Rıdvan Öztürk ve Osman Uyanık, Kumuk Atasözleri ve Deyimleri, Konya 2006.
Kumuksko Ruskiy Slobar, Moskova 1969.
E. M. - E. Mustafaev - V. G. Şterbibin, Büyük Rusça - Türkçe Sözlük, İstanbul 1994.
Osman Uyanık ve Erol Öztürk, Kumuk Şair Şeyit Hanum Alişeva'dan Seçme Şiirler, Konya 2006.